

พิธีกวนข้าวทิพย์ วัดดอนไฟ ตำบลดอนไฟ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง: การศึกษาตามแนวคิดชาติพันธุ์วรรณาแห่งการสื่อสาร

ภคภต เทียมทัน¹

(วันที่รับ: 5 ส.ค. 2567; วันที่แก้ไขเสร็จ: 14 ต.ค. 2567; วันที่ตอบรับ: 1 พ.ย. 2567)

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์พิธีกวนข้าวทิพย์ของวัดดอนไฟ ตำบลดอนไฟ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง ซึ่งจัดขึ้นในวันแปดเป็งหรือวันวิสาขบูชาเป็นประจำทุกปี โดยประยุกต์ใช้แนวคิดชาติพันธุ์วรรณาแห่งการสื่อสาร เก็บข้อมูล ณ วัดดอนไฟ ดังกล่าว ด้วยวิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์ผู้ร่วมพิธีกรรม ผลการวิจัยพบว่า พิธีกวนข้าวทิพย์เป็นเหตุการณ์สื่อสารหนึ่งในสถานการณ์สื่อสารวันแปดเป็งหรือวันวิสาขบูชา พิธีกวนข้าวทิพย์เป็นพิธีกรรมทางศาสนา เป็นการสื่อสารที่มีความสัมพันธ์กับเหตุการณ์สื่อสารพิธีพุทธาภิเษก โดยพิจารณาตามแนวคิด *SPEAKING* พบว่า พิธีกวนข้าวทิพย์มีองค์ประกอบที่หลากหลาย ได้แก่ มณฑลพิธีที่จัดสร้างขึ้นโดยใช้พื้นที่ภายนอกอุโบสถ แต่อยู่ในอาณาบริเวณของวัดดอนไฟ ตำบลดอนไฟ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง มีราชวัตรกันเป็นร่วมมณฑลพิธี มีมุมทั้งหมด 4 มุม มีช่องทางสำหรับเข้าและออกทั้งหมด 4 ทาง มีผู้ร่วมเหตุการณ์ ได้แก่ กลุ่มพระสงฆ์ กลุ่มสาวพรหมจรรย์ผู้กวนข้าวทิพย์ กลุ่มชาวบ้านที่ได้รับมอบหมายให้มีหน้าที่ในการดูแลพิธีกวนข้าวทิพย์ และกลุ่มชาวบ้านที่มีจิตศรัทธาและประสงค์จะช่วยเหลือกิจการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพิธีกวนข้าวทิพย์ มีการลำดับวัจนกรรมโดยเริ่มจากการเตรียมการ การกวนข้าวทิพย์ การบรรจุภัณฑ์ และการถวาย ตามลำดับ มีการใช้ทั้งอวัจนภาษาและวัจนภาษา อีกทั้งยังมีการสื่อสารและปฏิสัมพันธ์กันภายใต้บรรยากาศของความสำรวมและความศักดิ์สิทธิ์ รวมถึงภายใต้ความเคร่งครัดในข้อปฏิบัติต่าง ๆ ที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาและตามที่ได้ประชุมตกลงกันไว้ เพื่อให้ได้ข้าวทิพย์ที่ได้จากการกวนของสาวพรหมจรรย์ สำหรับนำไปถวายแก่พระรัตนตรัยในอุโบสถ จากนั้นจึงเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้บูชาข้าวทิพย์

¹ อาจารย์ ดร., อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผู้เขียนหลัก, E-mail: pakapot.th@cmu.ac.th

รวมถึงสิ่งประกอบพิธีต่าง ๆ กลับบ้านตามจิตศรัทธา นอกจากนี้ พิธีกว่นข้าวทิพย์ของวัดดอนไฟ ตำบลดอนไฟ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง ยังสามารถพิจารณาคุณค่าได้ 3 ด้าน ได้แก่ คุณค่าด้านสังคม คุณค่าด้านประเพณี และคุณค่าด้านเศรษฐกิจ

คำสำคัญ: ชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการสื่อสาร, พิธีกว่นข้าวทิพย์, วัดดอนไฟ, พิธีกรรมล้านนา

The Ritual of Making Khao Thip at Wat Don Fai, Don Fai Subdistrict, Mae Tha District, Lampang Province: An Ethnography of Communication Approach

*Pakapot Thiamthan*²

(Received: August 5, 2024; Revised: October 14, 2024; Accepted: November 1, 2024)

Abstract

This article analyzes the ritual of making Khao Thip at Wat Don Fai, Don Fai Subdistrict, Mae Tha District, Lampang Province. The ritual is held annually on “Wan Pat Peng” or Visakha Puja Day. The study uses the ethnography of communication approach by collecting data at Wat Don Fai through participant observation and interviews with ritual participants. The research findings indicate that the ritual of making Khao Thip is a communicative event within the communicative situation of the Visakha Puja Day celebrations at Wat Don Fai. The ritual is a religious and communicative event related to the Buddhist consecration ceremony, which is conducted in the ordination hall. According to the *SPEAKING* concept, the ritual of making Khao Thip encompasses various components. The ritual space is constructed using an area outside the ordination hall but within the premises of Wat Don Fai. It is enclosed by ceremonial fencing, with four corners and four entrances/exits. Participants in the event include groups of monks, groups of virgin girls who stir the Khao Thip, villagers assigned to oversee the ritual, and other devoted villagers who wish to assist with the related activities. The sequence of communicative acts starts with preparation, followed by stirring the Khao Thip, packaging it, and finally, offering it respectively. Both non-verbal or body language and verbal or spoken language are used throughout the ritual. In addition, communication and

² Dr., Lecturer, Department of Thai, Faculty of Humanities, Chiang Mai University.
Corresponding Author, E-mail: pakapot.th@cmu.ac.th

interaction take place in an atmosphere of solemnity and sacredness, strictly adhering to practices passed down through generations and agreed upon during meetings. This ensures that the Khao Thip made by the virgin girls is suitable for offering to the Triple Gem in the ordination hall. Subsequently, villagers have the opportunity to worship the Khao Thip and other ritual items and take them home according to their faith. Furthermore, the ritual of making Khao Thip at Wat Don Fai holds value in three aspects: social, traditional, and economic.

Keywords: Ethnography of Communication, Khao Thip Ritual, Wat Don Fai, Lanna Ritual

1. บทนำ

พิธีกวนข้าวทิพย์หรือข้าวมธุปายาสเป็นพิธีที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับพระพุทธประวัติของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในช่วงก่อนที่พระองค์จะตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หลังจากทรงทรมานพระองค์แล้วทรงเห็นว่าไม่ทรงบรรลุธรรม ในที่สุดจึงทรงเสวยพระกระยาหาร พระกระยาหารแรกที่ทรงได้เสวย คือ ข้าวจากนางสุชาดา ซึ่งเป็นข้าวที่มีรสเลิศและหาได้ยาก มีวิธีการประกอบอาหารที่มีความซับซ้อน อีกทั้งยังเป็นการประกอบอาหารที่มาจากจิตใจที่บริสุทธิ์ โดยจะนำข้าวทิพย์หรือข้าวมธุปายาสไปบวงสรวงเทวดาและถวายข้าวทิพย์หรือข้าวมธุปายาสแก่พระองค์ พระองค์ได้ทรงเสวยข้าวทิพย์หรือข้าวมธุปายาสและบำเพ็ญสมณธรรมได้สำเร็จเป็นสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า (พระสุนทรกิจโกศล (เสวย จันทรัตน์) และคณะ, 2560, น. 545-456)

ข้าวทิพย์หรือข้าวมธุปายาสมีชื่อเรียกที่หลากหลาย เช่น ข้าวทิพย์ ข้าวมธุปายาส ข้าวกระยาทิพย์ ข้าวยาคุ ข้าวยาโค มธุปายาสสาคุ (พระสุนทรกิจโกศล (เสวย จันทรัตน์) และคณะ, 2566, น. 2) และมีส่วนประกอบที่หลากหลาย เช่น ข้าว ถั่ว น้ำผึ้ง น้ำอ้อย เนย งา ข้าวทิพย์จึงเป็นอาหารที่รวมรสโอชาต่าง ๆ ไว้พร้อมมีคุณค่าทางอาหารครบถ้วน เมื่อบริโภคแล้วจะได้รับประโยชน์ ทั้งนี้ พิธีกวนข้าวทิพย์หรือข้าวมธุปายาสเป็นพิธีกรรมของศาสนาพราหมณ์ที่สืบทอดในพิธีกรรมทางพุทธศาสนา เพื่อถวายแด่พระภิกษุสงฆ์ และบูชาพระรัตนตรัย (พระครูปฐมปริยัติการ (สนม รวิวัฒน์), 2558, น. 129-130) พิธีกวนข้าวทิพย์หรือข้าวมธุปายาสจึงเป็นพิธีที่มีความสัมพันธ์กันระหว่างพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์ ดังคำกล่าวของสมเด็จพระพุทธาจารย์ พุทฺธสรมหาเถระ (2500, น. 9-10) ที่ว่า

“ประเพณีกวนข้าวทิพย์ เป็นพิธีพราหมณ์ในชั้นต้น คือ กวนให้พราหมณ์บริโภคตามลัทธิเดิม เพราะครั้งนั้นเขานิยมนับถือพราหมณ์ว่าเป็นพระซึ่งเป็นเนื่อนาบุญในสมัยนั้น แต่เมื่อตกเข้าเป็นธรรมเนียมในพระพุทธศาสนา พุทธศาสนิกชนนับถือพระสงฆ์ สาวกของพระพุทธเจ้าว่าเป็นเนื่อนาบุญอันประเสริฐ ก็เลยเป็นกวนถวายพระสงฆ์แทนพราหมณ์ ส่วนพิธีการกวนและสิ่งของที่ใช้คงใช้ตามประเพณีเดิม มีเปลี่ยนแปลงบ้างบางอย่างตามความนิยม ตามเดิมเรื่องปรากฏว่าสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินเคยทรงทำมาเป็นแบบอย่างครั้งโบราณ เรียกว่า พระราชพิธีกวนข้าวทิพย์ ราษฎรถือว่าเป็นพิธีการทำบุญ เลย์ทำตามกันทั่วไป”

(สมเด็จพระพุทธาจารย์ พุทฺธสรมหาเถระ, 2500, น. 9-10)

พิธีกวนข้าวทิพย์หรือข้าวมธุปายาสเป็นกิจกรรมหนึ่งทางพุทธศาสนา ปรากฏมาตั้งแต่สมัยอดีต ซึ่งมีมาตั้งแต่ช่วงสมัยสุโขทัย และได้รับการฟื้นฟูครั้งใหญ่ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 1 แล้วมาละเว้นไปในช่วงสมัยรัชกาลที่ 2 ถึงช่วงสมัยรัชกาลที่ 3 จากนั้นจึงได้รับการฟื้นฟูอีกครั้งหนึ่งในช่วงสมัยรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา พิธีกวนข้าวทิพย์หรือข้าวมธุปายาสแต่เดิมจึงเป็นพิธีกรรมของหลวง จนคลี่คลายมาเป็นพิธีกรรมของราษฎรในปัจจุบัน (พระครูปฐมปริยัติการ (สนม รวิวัฒน์), 2558, น. 129; พระสุนทรกิจโกศล (เสวย จันทรัตน์) พระมหา

สมบุรณ์ วุฑฒิกโร และแม่ชีกฤษณา รักษาโฉม, 2560, น. 545) ทั้งนี้ การจัดพิธีกวนข้าวทิพย์หรือข้าวมธุปายาส มีการจัดน้อยลง เพราะการจัดและการดำเนินการพิธีกวนข้าวทิพย์หรือข้าวมธุปายาสมีขั้นตอนที่ซับซ้อน ต้องการความพิถีพิถันและประณีต รวมถึงต้องการความร่วมมือร่วมใจของผู้คนจำนวนมาก (พระสุนทรภักโกศล (เสวย จันทรัตน์) และพระมหาณัฐพงษ์ จิตปญโญ, 2566, น. 2)

วัดดอนไฟ ตั้งอยู่ที่ ถนน เลขที่ 103 หมู่บ้านดอนไฟ หมู่ 7 ตำบลดอนไฟ อำเภอมะนัง จังหวัดลำปาง เริ่มสร้างเมื่อประมาณปีจุลศักราช 493 หรือประมาณปีพุทธศักราช 1784 โดยมีพระสุตตะสมเป็นผู้เริ่มสร้าง เป็นองค์แรก ซึ่งย้ายมาจากวัดม่อนดอนขวางหรือวันกลางทุ่ง ปัจจุบัน (ปีพุทธศักราช 2567) วัดดอนไฟมีอายุ ประมาณ 783 ปี (องค์การบริหารส่วนตำบลดอนไฟ อำเภอมะนัง จังหวัดลำปาง, 2562) เป็นที่ประดิษฐาน ของพระเจ้าทันใจ 2 พี่น้อง ซึ่งเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของชาวบ้านหมู่บ้านดอนไฟ และพุทธศาสนิกชนทั่วไป ทั้งนี้ วัดดอนไฟ ตำบลดอนไฟ อำเภอมะนัง จังหวัดลำปาง จัดพิธีในวันแรมแปดเพ็งหรือวันวิสาขบูชาเป็นประจำทุกปี ซึ่งจะมีการประกอบพิธีพุทธาภิเษกและพิธีกวนข้าวทิพย์หรือข้าวมธุปายาสเป็นประจำทุกปีเช่นเดียวกัน

เมื่อพิจารณางานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่าปรากฏงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับพิธีกวนข้าวทิพย์หรือข้าว มธุปายาสหลายฉบับ ซึ่งส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบพิธีกวนข้าวทิพย์หรือข้าวมธุปายาส และ ศึกษาคตินิยมหรือคุณค่าของพิธีกวนข้าวทิพย์หรือข้าวมธุปายาสในบริเวณพื้นที่ต่าง ๆ เช่น บทความเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ประเพณีการถวายข้าวมธุปายาส: กรณีศึกษาอำเภอนาหว้า จังหวัดสกลนคร” โดย พระครู ปทุมปริยัติการ (สนม รวิวงค์) (2558) ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเรื่องข้าวที่ปรากฏในพระพุทธรูป เพื่อศึกษาเรื่องข้าวที่ปรากฏในสังคมไทย และเพื่อศึกษาประเพณีการกวนข้าวมธุปายาสของชาวพุทธในอำเภอนาหว้า จังหวัดสกลนคร บทความเรื่อง “ประเพณีกวนข้าวมธุปายาส ภาพสะท้อนทางสังคมและวัฒนธรรม ของชาวจังหวัดนครราชสีมา: กรณีศึกษาวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร” โดย วลัย สุวรรณบัณฑิต (2558) ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภาพสะท้อนทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวจังหวัดนครราชสีมาผ่านประเพณี กวนข้าวมธุปายาส วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร บทความเรื่อง “ศึกษาวินัยวิธีกวนข้าวทิพย์ของพุทธศาสนิกชน ในสังคมไทย” โดย พระสุนทรภักโกศล (เสวย จันทรัตน์) พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร และแม่ชีกฤษณา รักษา โฉม (2560) ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพิธีกรรมกวนข้าวทิพย์ในพระพุทธรูป เพื่อศึกษารูปแบบพิธีกรรม กวนข้าวทิพย์ในสังคมไทย และเพื่อวิเคราะห์รูปแบบการกวนข้าวทิพย์ของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยที่บูรณาการด้วยการกวนข้าวทิพย์ตามหลักพระพุทธศาสนา บทความเรื่อง “ศึกษาคติธรรมในประเพณีกวนข้าวทิพย์ ของประชาชนในตำบล พญาแมน อำเภอน้ำขุ่น จังหวัดอุดรธานี” โดย พระครูพิมลจิตตคุณ พรหมเรศ แก้วโมลา พระอนุสรณ์ กิตติวงษ์ และสยาม ราชวัฒน์ (2564) ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของ ประเพณีกวนข้าวทิพย์ของวัดบ้านดง ตำบลพญาแมน อำเภอน้ำขุ่น จังหวัดอุดรธานี เพื่อศึกษาคติธรรมที่ปรากฏ ในประเพณีกวนข้าวทิพย์ของประชาชนในตำบลพญาแมน อำเภอน้ำขุ่น จังหวัดอุดรธานี และเพื่อวิเคราะห์ คุณค่าของประเพณีกวนข้าวทิพย์ของประชาชนในตำบลพญาแมน อำเภอน้ำขุ่น จังหวัดอุดรธานี บทความเรื่อง “คุณค่าคตินิยมของพิธีการกวนข้าวทิพย์ในสังคมไทย” โดย พระสุนทรภักโกศล (เสวย จันทรัตน์) และ พระมหาณัฐพงษ์ จิตปญโญ (2566) ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประเพณีกวนข้าวทิพย์ในประเทศไทย

เพื่อศึกษารูปแบบพิธีกรรมการกวนทิพย์ และเพื่อศึกษาคติธรรมที่ปรากฏในประเพณีกวนข้าวทิพย์

อนึ่ง เมื่อพิจารณางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพิธีกวนข้าวทิพย์หรือข้าวมธุปายาสแล้ว พบว่า แม้จะปรากฏการศึกษาพิธีกวนข้าวทิพย์หรือข้าวมธุปายาสหลายฉบับ ซึ่งมักศึกษารูปแบบพิธีกวนข้าวทิพย์หรือข้าวมธุปายาส และศึกษาคติธรรมหรือคุณค่าของพิธีกวนข้าวทิพย์หรือข้าวมธุปายาสในบริเวณพื้นที่ต่าง ๆ ของประเทศไทย แต่ยังไม่ปรากฏงานวิจัยที่ศึกษาพิธีกวนข้าวทิพย์³ ของวัดดอนไฟ ตำบลดอนไฟ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง ตามแนวคิดชาติพันธุ์วรรณาแห่งการสื่อสาร จึงสนใจศึกษาวิเคราะห์พิธีกวนข้าวทิพย์ของวัดดอนไฟ ตำบลดอนไฟ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง ในวันแปดเป็งหรือวันวิสาขบูชาที่จัดขึ้นเป็นประจำทุกปี ตามแนวคิดชาติพันธุ์วรรณาแห่งการสื่อสาร ซึ่งนอกจากจะทำให้เข้าใจรูปแบบการสื่อสารและองค์ประกอบต่าง ๆ ในพิธีกวนข้าวทิพย์ของวัดดอนไฟ ตำบลดอนไฟ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปางแล้ว ยังทำให้ทราบถึงคุณค่าของพิธีกวนข้าวทิพย์ของวัดดอนไฟ ตำบลดอนไฟ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปางอีกด้วย

2. วัตถุประสงค์

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์พิธีกวนข้าวทิพย์ของวัดดอนไฟ ตำบลดอนไฟ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง ตามแนวคิดชาติพันธุ์วรรณาแห่งการสื่อสาร

3. วิธีการวิจัย

1. ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพิธีกวนข้าวทิพย์หรือข้าวมธุปายาส รวมถึงเอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดชาติพันธุ์วรรณาแห่งการสื่อสาร

2. เก็บข้อมูลพิธีกวนข้าวทิพย์ ณ วัดดอนไฟ ตำบลดอนไฟ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง โดยวิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participant observation) และการสัมภาษณ์ผู้ร่วมพิธีกรรม จำนวน 3 คน โดยคัดเลือกตัวแทนจากกลุ่มผู้ร่วมเหตุการณ์สื่อสาร ได้แก่ ตัวแทนจากกลุ่มสาวพรหมจรรย์ผู้กวนข้าวทิพย์ จำนวน 1 คน ตัวแทนจากกลุ่มชาวบ้านที่ได้รับมอบหมายให้มีหน้าที่ในการดูแลพิธีกวนข้าวทิพย์ จำนวน 1 คน และตัวแทนจากกลุ่มชาวบ้านที่มีจิตศรัทธาและประสงค์จะช่วยเหลือกิจการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพิธีกวนข้าวทิพย์ จำนวน 1 คน

³ เนื่องจากวัดดอนไฟ ตำบลดอนไฟ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง และชาวบ้านบ้านดอนไฟ ตำบลดอนไฟ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง เรียกพิธีกวนข้าวทิพย์หรือข้าวมธุปายาสว่า “พิธีกวนข้าวทิพย์” ในบทความฉบับนี้ จึงจะเรียกพิธีดังกล่าวว่า “พิธีกวนข้าวทิพย์” ตามวัดดอนไฟ ตำบลดอนไฟ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง และชาวบ้านบ้านดอนไฟ ตำบลดอนไฟ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

3. วิเคราะห์พิธีกรรมข้าวทิพย์ของวัดดอนไฟ ตำบลดอนไฟ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง ตามแนวคิดชาติพันธุ์วรรณาแห่งการสื่อสาร (ethnography of communication) โดยประยุกต์ใช้แนวคิดของ Dell Hymes (1962 อ้างถึงใน อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2544) และแนวคิดของ Muriel Saville-Troike (1982 อ้างถึงใน อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2544) ทั้งนี้ สามารถพิจารณารายละเอียดเพิ่มเติมได้ในหัวข้อที่ 4 แนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

4. สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผลการวิจัย

4. แนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

บทความนี้จะวิเคราะห์พิธีกรรมข้าวทิพย์ ณ วัดดอนไฟ ตำบลดอนไฟ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง ตามแนวคิดชาติพันธุ์วรรณาแห่งการสื่อสาร โดยประยุกต์ใช้แนวคิดของ Dell Hymes (1962 อ้างถึงใน อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2544) และแนวคิดของ Muriel Saville-Troike (1982 อ้างถึงใน อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2544) ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

Dell Hymes (1962 อ้างถึงใน อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2544, น. 181-184) ได้กล่าวถึงแนวคิดชาติพันธุ์วรรณาแห่งการสื่อสารว่า เป็นการศึกษาที่บูรณาการจากศาสตร์หลากหลายสาขาวิชา เช่น สังคมวิทยา คติชนวิทยา ภาษาศาสตร์ เพื่อเข้าถึงพฤติกรรมการสื่อสารจากมุมมองของเหตุการณ์สื่อสาร อีกทั้งยังได้เสนอแนวทางในการวิเคราะห์ตามแนวคิดชาติพันธุ์วรรณาแห่งการสื่อสาร ซึ่งสามารถสรุปเป็นคำย่อว่า *SPEAKING* ซึ่งเป็นองค์ประกอบต่าง ๆ มีรายละเอียด ดังนี้

S คือ Setting หรือ Scene หมายถึง กาลเทศะหรือฉาก โดยกาลเทศะสื่อความถึงเวลาและสถานที่ ซึ่งเป็นสภาวะแวดล้อมทางกายภาพของเหตุการณ์สื่อสาร ส่วนฉากสื่อความถึงสภาวะแวดล้อมที่เป็นนามธรรม ซึ่งเป็นสิ่งสมมติหรือมีผลทางด้านจิตใจ

P คือ Participants หมายถึง ผู้ร่วมเหตุการณ์สื่อสาร ทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสารหรือผู้พูดและผู้ฟัง โดยผู้ส่งสารและผู้รับสารหรือผู้พูดและผู้ฟังอาจสลับบทบาทกันหรือไม่ก็ได้

E คือ Ends หมายถึง จุดหมาย ซึ่งเป็นเป้าหมายหรือผลลัพธ์ที่ผู้ร่วมเหตุการณ์สื่อสารประสงค์จะได้ในการสื่อสาร อีกทั้งยังหมายรวมถึงเป้าหมายของทั้งเหตุการณ์สื่อสารด้วย

A คือ Act Sequence หมายถึง การลำดับวัจนกรรม ซึ่งเป็นรูปแบบและเนื้อหา ได้แก่ การใช้ถ้อยคำ การเรียงลำดับของวัจนกรรม ซึ่งจะต้องเรียงลำดับตามกฎของสังคม

K คือ Key หมายถึง กุญแจ ซึ่งเป็นน้ำเสียง ท่าทาง อารมณ์ หรือสีหน้าในการสื่อสาร

I คือ Instrumentalities หมายถึง เครื่องมือ ซึ่งเป็นการเลือกวิธีการสื่อสาร การเลือกใช้

ทำเนียบภาษาหรือวิธภาษา หรือรูปแบบการเลือกใช้ภาษา

N คือ Norms of Interaction & Interpretation หมายถึง บรรทัดฐานของปฏิสัมพันธ์และการตีความ ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของการสื่อสารที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารใช้เพื่อมีปฏิสัมพันธ์กันทางสังคม โดย การตีความจะต้องตีความด้วยความรู้ด้านวัฒนธรรม

G คือ Genre หมายถึง ประเภทการสื่อสาร ซึ่งเป็นประเภทของถ้อยคำที่สื่อสาร

อนึ่ง Muriel Saville-Troike (1982 อ้างถึงใน อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2544, น. 184-186) ได้กล่าวถึงแนวคิดชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการสื่อสาร โดยได้ดำเนินตามแนวคิดของ Dell Hymes และกล่าวเพิ่มเติมว่า สามารถแบ่งหน่วยที่ใช้ในการสื่อสารออกเป็น 3 หน่วย ได้แก่ สถานการณ์สื่อสาร (communicative situation) เหตุการณ์สื่อสาร (communicative event) และวัจนกรรมสื่อสาร (communicative act) ทั้งนี้ สถานการณ์สื่อสารเป็นหน่วยในการสื่อสารที่ใหญ่ที่สุด สถานการณ์สื่อสารหนึ่ง ๆ จะมีเหตุการณ์สื่อสารเป็นส่วนประกอบ ซึ่งในสถานการณ์สื่อสารแต่ละสถานการณ์สื่อสารอาจมีเหตุการณ์สื่อสารมากกว่าหนึ่งเหตุการณ์ก็ได้ โดยเหตุการณ์สื่อสารเป็นหน่วยที่สำคัญที่สุดและเป็นหัวใจของการวิเคราะห์ตามแนวคิดชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการสื่อสาร และในเหตุการณ์สื่อสารแต่ละเหตุการณ์จะมีวัจนกรรมสื่อสารเป็นส่วนประกอบ โดยเหตุการณ์สื่อสารแต่ละเหตุการณ์อาจจะประกอบไปด้วยวัจนกรรมสื่อสารได้มากกว่าหนึ่งวัจนกรรมสื่อสารก็ได้

5. ข้อตกลงเบื้องต้น

บทความฉบับนี้มุ่งวิเคราะห์พิธีกรรมข้าวทิพย์ของวัดดอนไฟ ตำบลดอนไฟ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง ซึ่งเป็นเหตุการณ์สื่อสารหนึ่งในสถานการณ์สื่อสารวันแปดเป็งหรือวันวิสาขบูชาของวัดดอนไฟ ตำบลดอนไฟ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง เป็นสำคัญ โดยการกล่าวถึงวัจนกรรมสื่อสาร ซึ่งเป็นองค์ประกอบของเหตุการณ์สื่อสาร จะกล่าวถึงวัจนกรรมสื่อสารของพิธีกรรมข้าวทิพย์เท่านั้น และจะกล่าวถึงวัจนกรรมสื่อสารของเหตุการณ์สื่อสารอื่น ๆ เฉพาะที่มีความสัมพันธ์กับเหตุการณ์สื่อสารพิธีกรรมข้าวทิพย์เท่านั้น โดยจะอธิบายองค์ประกอบต่าง ๆ ตามแนวคิด SPEAKING ของ Dell Hymes (1962 อ้างถึงใน อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2544, น. 181-184)

6. ผลการวิจัย

เมื่อพิจารณาหน่วยการสื่อสารในวัดแปดเป็งหรือวันวิสาขบูชาของวัดดอนไฟ ตำบลดอนไฟ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปางแล้ว สามารถจำแนกหน่วยที่ใช้ในการสื่อสารได้ดังแผนภูมิ 1

แผนภูมิ 1 หน่วยการสื่อสารในวันแปดเป็งหรือวันวิสาขบูชาของวัดดอนไฟ
ตำบลดอนไฟ อำเภอมะเข่ จังหวัดลำปาง

เมื่อพิจารณาแผนภูมิ 1 แล้ว อธิบายได้ว่าวันแปดเป็งหรือวันวิสาขบูชาของวัดดอนไฟ ตำบลดอนไฟ อำเภอมะเข่ จังหวัดลำปาง ซึ่งจัดเป็นประจำทุกปี เป็นสถานการณ์สื่อสารหนึ่ง ประกอบด้วยเหตุการณ์สื่อสาร 3 เหตุการณ์ ได้แก่ เหตุการณ์สื่อสารกิจกรรมวันพระ เหตุการณ์สื่อสารพิธีพุทธาภิเษก และเหตุการณ์สื่อสารพิธีกว่นข้าวทิพย์ โดยเหตุการณ์การสื่อสารกิจกรรมวันพระเป็นเหตุการณ์ที่จัดขึ้นเหมือนกิจกรรมที่จัดขึ้นในวันพระทั่วไป เช่น การทำบุญตักบาตร การปิดทองพระพุทธรูป การเวียนเทียน ซึ่งเป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นในช่วงเวลากลางวันและต่อเนื่องไปจนถึงช่วงเวลากลางคืน สำหรับเหตุการณ์การสื่อสารพิธีพุทธาภิเษกเป็นพิธีที่จัดขึ้นในอุโบสถ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นในช่วงเวลากลางคืน หลังจากการเวียนเทียนในวันแปดเป็งหรือวันวิสาขบูชาแล้วเสร็จ เช่น การสวดเจริญพุทธมนต์ การทำพิธีบายศรีสู่ขวัญพระพุทธรูป การสวดเบิกเนตรพระพุทธรูป ส่วนเหตุการณ์การสื่อสารพิธีกว่นข้าวทิพย์เป็นเหตุการณ์การสื่อสารที่มีความสัมพันธ์กับเหตุการณ์การสื่อสารพิธีพุทธาภิเษกที่จัดขึ้นในอุโบสถ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นในช่วงเวลากลางคืนเช่นเดียวกัน และจัดขึ้นโดยใช้พื้นที่ภายนอกอุโบสถ โดยจัดสร้างเป็นมณฑลพิธีกว่นข้าวทิพย์ แต่ยังอยู่ในอาณาบริเวณของวัดดอนไฟ ตำบลดอนไฟ อำเภอมะเข่ จังหวัดลำปาง

อนึ่ง สำหรับวัจนกรรมสื่อสาร จะกล่าวถึงเฉพาะวัจนกรรมสื่อสารของพิธีกว่นข้าวทิพย์เท่านั้น และจะกล่าวถึงวัจนกรรมสื่อสารของเหตุการณ์สื่อสารอื่น ๆ เฉพาะที่มีความสัมพันธ์กับเหตุการณ์สื่อสารพิธีกว่นข้าวทิพย์เท่านั้น โดยจะอธิบายเป็นองค์ประกอบต่าง ๆ ตามแนวคิด SPEAKING ของ Dell Hymes (1962 อ้างถึงใน อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2544, น. 181-184) ลำดับต่อไปจึงจะกล่าวถึงองค์ประกอบต่าง ๆ และวัจนกรรมสื่อสารของเหตุการณ์สื่อสารพิธีกว่นข้าวทิพย์ของวัดดอนไฟ ตำบลดอนไฟ อำเภอมะเข่ จังหวัดลำปาง ตามแนวคิด SPEAKING ดังนี้

S ซึ่งย่อมาจาก Setting หรือ Scene กล่าวคือ พิธีกว่นข้าวทิพย์ของวัดดอนไฟ ตำบลดอนไฟ อำเภอมะเข่ จังหวัดลำปาง สร้างมณฑลพิธีในบริเวณพื้นที่ภายนอกอุโบสถ แต่อยู่ในอาณาบริเวณของวัดดอนไฟ ตำบลดอนไฟ อำเภอมะเข่ จังหวัดลำปาง มีการใช้ราชวัตรกันเป็นร่วมมณฑลพิธี มีมุม 4 มุม มีช่องทางสำหรับเข้าและออก 4 ทาง ประดับตกแต่งด้วยใบมะพร้าว ดอกไม้ และธง พื้นที่ภายในมีอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับการกว่น

ข้าวทิพย์ เช่น กระทะ เต่าแก๊ส⁴ ไม้พาย ถึงสำหรับใส่ข้าว อีกทั้งยังมีการชิงกางผ้าแดงและผ้าขาวไว้ด้านบน ทั้งนี้ การจัดทำราชวัตรและการจัดตั้งมณฑลพิธีกวนข้าวทิพย์ รวมถึงการตกแต่งประดับประดาตามมณฑลพิธีสามารถ จัดทำในเวลาใดก็ได้ แต่มณฑลพิธีจะต้องเสร็จเรียบร้อยก่อนเริ่มพิธีกวนข้าวทิพย์ ส่วนเวลาในการจัดพิธี กวนข้าวทิพย์จะเริ่มในช่วงกลางคืน ทั้งนี้ สามารถพิจารณาภาพมณฑลพิธีกวนข้าวทิพย์ของวัดดอนไฟ ตำบลดอนไฟ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปางได้จากภาพที่ 1

ภาพที่ 1 มณฑลพิธีกวนข้าวทิพย์ของวัดดอนไฟ ตำบลดอนไฟ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง

สำหรับพื้นที่ภายนอกราชวัตรมณฑลพิธีกวนข้าวทิพย์นั้น มีการตั้งโต๊ะสำหรับจัดวางวัตถุดิบสำหรับ พิธีกวนข้าวทิพย์ ซึ่งเป็นวัตถุดิบที่มาจากถวายเป็นจิตศรัทธาของชาวบ้าน ทั้งชาวบ้านภายในหมู่บ้านและ ชาวบ้านนอกหมู่บ้าน เช่น เนย นม ถั่วลิสง น้ำอ้อย น้ำตาล น้ำผึ้ง ลูกเกด ข้าวหุง⁵ อีกทั้งมีการตั้งโต๊ะและ

⁴ สมัยอดีต การกวนข้าวทิพย์ของวัดดอนไฟ ตำบลดอนไฟ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปางไม่ได้ใช้เตาแก๊ส แต่จะกวน ข้าวทิพย์โดยใช้กระทะขนาดใหญ่วางบนก้อนเสา 3 ก้อน และใช้ฟืนในการก่อไฟ ทว่าต่อมาทางวัดดอนไฟ คณะกรรมการ วัดดอนไฟ และชาวบ้านบ้านดอนไฟได้มีมติให้เปลี่ยนไปใช้เตาแก๊สเพื่อความสะดวกในการจัดเตรียมอุปกรณ์ การควบคุมไฟ และความรวดเร็วในการกวนข้าวทิพย์

⁵ สมัยอดีต การกวนข้าวทิพย์ของวัดดอนไฟ ตำบลดอนไฟ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปางจะกวนโดยใช้ข้าวสารกับ น้ำเปล่า เพื่อให้ข้าวสารกลายเป็นข้าวสุกก่อน แล้วจึงเติมวัตถุดิบต่าง ๆ เวลาต่อมา แม้จะยังคงมีชาวบ้านถวายข้าวสาร อยู่ แต่มาทางวัดดอนไฟ คณะกรรมการวัดดอนไฟ และชาวบ้านบ้านดอนไฟได้มีมติให้นำข้าวสาร รวมถึงวัตถุดิบ ต่าง ๆ ที่ยังไม่สุก ไปทำให้สุกก่อน แล้วจึงนำไปเป็นวัตถุดิบในการกวนข้าวทิพย์ ทั้งนี้ เพื่อความรวดเร็วในการกวน ข้าวทิพย์ เนื่องจากสาวพรหมจรรย์ที่กวนข้าวทิพย์บางคนยังเด็กนักเรียน เมื่อกวนข้าวทิพย์เสร็จแล้วจะได้มีเวลา ในการพักผ่อนหรือนอนหลับ เพื่อจะได้สามารถไปโรงเรียนได้ตามปกติในวันต่อไป

จัดเก้าอี้ไว้ให้แก่ชาวบ้านที่ได้รับมอบหมายให้มีหน้าที่ในการดูแลพิธีกวนข้าวทิพย์ รวมถึงชาวบ้านที่มีจิตศรัทธา และประสงค์จะช่วยเหลือกิจการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพิธีกวนข้าวทิพย์ เช่น การล้างอุปกรณ์ใส่วัตถุดิบ การบรรจุข้าวทิพย์ลงบรรจุภัณฑ์ ทั้งนี้ สามารถพิจารณาภาพวัตถุดิบสำหรับพิธีกวนข้าวทิพย์ที่มาจากถวายเป็นจิตศรัทธาของชาวบ้านได้จากภาพที่ 2

ภาพที่ 2 วัตถุดิบสำหรับพิธีกวนข้าวทิพย์ที่มาจากถวายเป็นจิตศรัทธาของชาวบ้าน

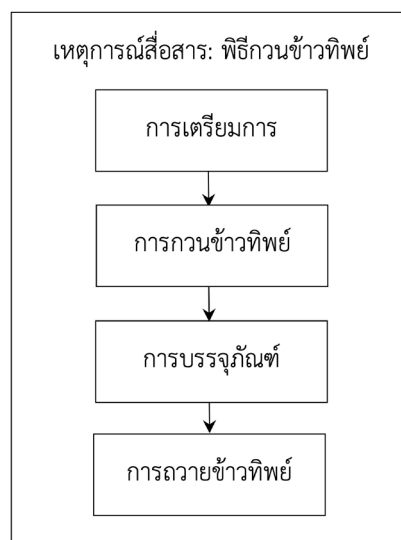
P ซึ่งย่อมาจาก Participants กล่าวคือ ผู้ร่วมพิธีกวนข้าวทิพย์ของวัดดอนไฟ ตำบลดอนไฟ อำเภอมะนัง จังหวัดลำปาง สามารถจำแนกได้ 4 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มพระสงฆ์ กลุ่มสาวพรหมจรรย์ผู้กวนข้าวทิพย์ กลุ่มชาวบ้านที่ได้รับมอบหมายให้มีหน้าที่ในการดูแลพิธีกวนข้าวทิพย์ และกลุ่มชาวบ้านที่มีจิตศรัทธาและประสงค์จะช่วยเหลือกิจการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพิธีกวนข้าวทิพย์ เช่น กลุ่มแม่บ้านบ้านดอนไฟ กลุ่มผู้ปกครองของกลุ่มสาวพรหมจรรย์ผู้กวนข้าวทิพย์

สำหรับกลุ่มพระสงฆ์ จะนิมนต์พระสงฆ์ จำนวน 5 รูป เจริญพระพุทธมนต์และรดน้ำมนต์ภายในมณฑลพิธีกวนข้าวทิพย์ก่อนที่จะมีการเริ่มกวนข้าวทิพย์ โดยมีเวยาวัจกร กลุ่มสาวพรหมจรรย์ผู้กวนข้าวทิพย์ และชาวบ้านที่ได้รับมอบหมายให้มีหน้าที่ในการดูแลพิธีกวนข้าวทิพย์ อย่างน้อย 1 คน เข้าร่วมการเจริญพระพุทธมนต์ภายในมณฑลพิธีกวนข้าวทิพย์ เมื่อเจริญพระพุทธมนต์ภายในมณฑลพิธีกวนข้าวทิพย์เสร็จเรียบร้อยแล้ว พระสงฆ์ จำนวน 5 รูปดังกล่าวจะเข้าไปประกอบพิธีพุทธาภิเษกในอุโบสถต่อ สำหรับกลุ่มสาวพรหมจรรย์ผู้กวนข้าวทิพย์ จะมีสาวพรหมจรรย์ที่ทำหน้าที่กวนข้าวทิพย์ในมณฑลพิธีกวนข้าวทิพย์ จำนวน 4 คน และจะมีพี่เลี้ยง ซึ่งเป็นผู้ที่เคยทำหน้าที่กวนข้าวทิพย์มาก่อน อย่างน้อย 1 คน คอยบอกและดูแลสาวพรหมจรรย์ในระหว่างที่กวนข้าวทิพย์อยู่นอกมณฑลพิธีกวนข้าวทิพย์ และจะไม่เข้าไปมีส่วนร่วมในการกวนข้าวทิพย์ในมณฑลพิธีกวนข้าวทิพย์ จนกระทั่งสาวพรหมจรรย์ จำนวน 4 คน กวนข้าวทิพย์เสร็จ ส่วนชาวบ้านที่ได้รับมอบหมายให้มีหน้าที่ในการดูแลพิธีกวนข้าวทิพย์และกลุ่มชาวบ้านที่มีจิตศรัทธาและประสงค์จะช่วยเหลือกิจการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพิธีกวนข้าวทิพย์นั้น จะให้ความช่วยเหลือต่าง ๆ อยู่ในบริเวณภายนอกมณฑลพิธีกวนข้าวทิพย์ เช่น การช่วยเตรียมวัตถุดิบให้สามารถนำไปกวนผสมได้ง่ายยิ่งขึ้น การยื่นส่งวัตถุดิบให้แก่

สาวพรหมจรรย์ การช่วยล้างอุปกรรมที่ใส่วัตถุดิบที่ได้รับการนำไปกวนผสมขณะกวนข้าวทิพย์แล้ว การบรรจุข้าวทิพย์ลงบรรจุภัณฑ์ โดยจะให้ความช่วยเหลืออยู่ในบริเวณภายนอกมณฑลพิธีกวนข้าวทิพย์จนกระทั่งสาวพรหมจรรย์กวนข้าวทิพย์เสร็จ ทั้งนี้ กลุ่มสาวพรหมจรรย์ผู้กวนข้าวทิพย์ กลุ่มชาวบ้านที่ได้รับมอบหมายให้มีหน้าที่ในการดูแลพิธีกวนข้าวทิพย์ และกลุ่มชาวบ้านที่มีจิตศรัทธาและประสงค์จะช่วยเหลือกิจการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพิธีกวนข้าวทิพย์ มักแต่งกายด้วยชุดขาว

E ซึ่งย่อมาจาก Ends กล่าวคือ จุดหมายของพิธีกวนข้าวทิพย์ของวัดดอนไฟ ตำบลดอนไฟ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง คือ ข้าวทิพย์ที่ได้จากการกวนของสาวพรหมจรรย์ จำนวน 4 คน ซึ่งได้รับการบรรจุลงบรรจุภัณฑ์โดยกลุ่มสาวพรหมจรรย์ผู้กวนข้าวทิพย์ กลุ่มชาวบ้านที่ได้รับมอบหมายให้มีหน้าที่ในการดูแลพิธีกวนข้าวทิพย์ และกลุ่มชาวบ้านที่มีจิตศรัทธาและประสงค์จะช่วยเหลือกิจการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพิธีกวนข้าวทิพย์ เพื่อนำขึ้นไปถวายแก่พระรัตนตรัยในอุโบสถ

A ซึ่งย่อมาจาก Act Sequence กล่าวคือ การลำดับวัจนกรรมของพิธีกวนข้าวทิพย์ของวัดดอนไฟ ตำบลดอนไฟ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง สามารถจำแนกวัจนกรรมสื่อสารได้ 4 วัจนกรรม ได้แก่ การเตรียมการ การกวนข้าวทิพย์ การบรรจุภัณฑ์ และการถวายข้าวทิพย์ ทั้งนี้ สามารถแสดงการลำดับวัจนกรรมของเหตุการณ์สื่อสารพิธีกวนข้าวทิพย์ได้ดังแผนภูมิ 2

แผนภูมิ 2 การลำดับวัจนกรรมของเหตุการณ์สื่อสารพิธีกวนข้าวทิพย์

เมื่อพิจารณาแผนภูมิ 2 แล้ว อธิบายได้ว่าเหตุการณ์สื่อสารพิธีกวนข้าวทิพย์มีการลำดับวัจนกรรมสื่อสาร 4 วัจนกรรม ทั้งนี้ วัจนกรรมแต่ละวัจนกรรมมีรายละเอียด ดังนี้

1) การเตรียมการ กล่าวคือ การเตรียมการก่อนการกวนข้าวทิพย์เป็นขั้นตอนที่ที่เลื่อง ซึ่งเป็นผู้ที่เคยทำหน้าที่กวนข้าวทิพย์มาก่อน รวมถึงกลุ่มชาวบ้านที่ได้รับมอบหมายให้มีหน้าที่ในการดูแลพิธีกวนข้าวทิพย์ บอก สอน หรือแจ้งรายละเอียดและวิธีการกวนข้าวทิพย์ให้แก่กลุ่มสาวพรหมจรรย์ ทั้งสาวพรหมจรรย์ที่เคยทำหน้าที่กวนข้าวทิพย์มาก่อนและที่ยังไม่เคยทำหน้าที่กวนข้าวทิพย์มาก่อน เช่น การให้สัญญาณในการเริ่มพิธีกวนข้าวทิพย์ ตำแหน่งที่ต้องปิดทองให้แก่อุปกรณ์ที่ใช้ในการกวนข้าวทิพย์ วิธีการสื่อสารกันในช่วงการกวนข้าวทิพย์ การให้สัญญาณในการกวนข้าวทิพย์เสร็จ อีกทั้งยังเป็นการเปิดโอกาสให้กลุ่มสาวพรหมจรรย์ทั้ง 4 คนพูดคุย มอบหมายหน้าที่ หรือนัดแนะสัญญาณที่จะใช้ในช่วงการกวนข้าวทิพย์ เนื่องจากในช่วงการกวนข้าวทิพย์ กลุ่มสาวพรหมจรรย์ทั้ง 4 คนจะไม่สามารถพูดคุยกันได้ จะต้องใช้วัจนภาษาหรือภาษากายเท่านั้น จนกระทั่งกวนข้าวทิพย์เสร็จ และออกไปจากมณฑลพิธีกวนข้าวทิพย์ ทั้งนี้ เมื่อเตรียมการเสร็จเรียบร้อยแล้ว กลุ่มสาวพรหมจรรย์และกลุ่มชาวบ้านที่ได้รับมอบหมายให้มีหน้าที่ในการดูแลพิธีกวนข้าวทิพย์สามารถพักผ่อนได้ตามอัธยาศัย เพื่อรอเวลาในการกวนข้าวทิพย์

2) การกวนข้าวทิพย์ กล่าวคือ การกวนข้าวทิพย์มีความสัมพันธ์กับพิธีพุทธาภิเษกในอุโบสถ โดยการกวนข้าวทิพย์จะเริ่มขึ้นเมื่อในอุโบสถมีการเทศนาธรรมกัณฑ์บารมี โดยผู้ที่ได้รับมอบหมายให้มีหน้าที่ในการดูแลพิธีกวนข้าวทิพย์จะเป็นผู้มาแจ้งว่าในอุโบสถเริ่มเทศนาธรรมกัณฑ์บารมีแล้ว และที่เลื่องจะแจ้งแก่สาวพรหมจรรย์ทั้ง 4 คนว่าจะมีการเริ่มการกวนข้าวทิพย์ในลำดับต่อไป โดยสัญญาณหรือวัจนภาษาที่สำคัญของการเริ่มพิธีกวนข้าวทิพย์ คือ การที่สาวพรหมจรรย์ทั้ง 4 คน ยืนอยู่ที่หน้าช่องทางสำหรับเข้าและออก 4 ทางของมณฑลพิธีการกวนข้าวทิพย์ ตำแหน่งละ 1 คน และก้าวเข้าสู่มณฑลพิธีพร้อมกันทั้ง 4 คน จากช่องทางทั้ง 4 ด้าน เมื่อสาวพรหมจรรย์ทั้ง 4 คนก้าวเข้าไปสู่มณฑลพิธีแล้ว จะไม่สามารถพูดคุยกันได้ ต้องใช้วัจนภาษาหรือภาษากายเท่านั้น ส่วนที่เลื่องที่อยู่ภายนอกมณฑลพิธีกวนข้าวทิพย์นั้น สามารถใช้วัจนภาษาหรือภาษาพูดในการบอก แจ้ง หรือแนะให้สาวพรหมจรรย์ทำสิ่งต่าง ๆ ภายในมณฑลพิธีกวนข้าวทิพย์ได้

เมื่อสาวพรหมจรรย์ทั้ง 4 คนก้าวเข้าไปอยู่ในมณฑลพิธีกวนข้าวทิพย์เรียบร้อยแล้วจะต้องปิดวาจา คือ ใช้วัจนภาษาหรือภาษากายในการสื่อสารกันเท่านั้น โดยเริ่มจากการปิดทองอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่จะใช้สำหรับกวนข้าวทิพย์ เช่น กระทะ ไม้พายที่ทำจากก้านใบมะพร้าว แล้วเริ่มจุดไฟ จากนั้นจึงนำเนยลงกระทะก่อน แล้วจึงนำวัตถุดิบที่เป็นของเหลวหรือสามารถกลายเป็นของเหลวได้ เช่น นม น้ำผึ้ง น้ำตาล น้ำอ้อย ลงกระทะต่อ เมื่อละลายเข้ากันดีแล้วจึงนำวัตถุดิบอื่น ๆ เช่น ข้าวหุง ถั่วลิสง ลูกเดือย ลูกเกต ลงกระทะต่อ โดยวัตถุดิบดังกล่าวจะได้รับการยื่นส่งให้จากที่เลื่อง จากชาวบ้านที่ได้รับมอบหมายให้มีหน้าที่ในการดูแลพิธีกวนข้าวทิพย์ และจากชาวบ้านที่มีจิตศรัทธาและประสงค์จะช่วยเหลือกิจการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพิธีกวนข้าวทิพย์ เมื่อวัตถุดิบต่าง ๆ ผสมรวมกันอยู่ในกระทะแล้ว สาวพรหมจรรย์ทั้ง 4 คนจะช่วยกันกวนวัตถุดิบต่าง ๆ ให้เข้ากันจนงวดเป็นเนื้อเดียวกัน เนื้อหนืด และไม่เหลวเป็นน้ำ เมื่อกวนข้าวทิพย์จนได้ลักษณะดังกล่าวแล้ว จะถือว่ากวนข้าวทิพย์เสร็จแล้ว โดยสัญญาณหรือวัจนภาษาที่สำคัญของการกวนข้าวทิพย์เสร็จ คือ การที่สาวพรหมจรรย์ทั้ง 4 คน ยืนอยู่ที่หน้าช่องทางสำหรับเข้าและออก 4 ทางของมณฑลพิธีการกวนข้าวทิพย์ ตำแหน่งละ 1 คน และก้าวออกจากมณฑลพิธีพร้อมกันทั้ง 4 คน จากช่องทางทั้ง 4 ด้าน เมื่อสาวพรหมจรรย์ทั้ง 4 คน

ก้าวออกจากมณฑลพิธีแล้ว จะสามารถพูดคุยกันได้ และพักผ่อนได้ตามอัธยาศัย ทั้งนี้ เมื่อสาวพรหมจรรย์ ทั้ง 4 คนก้าวออกมาจากมณฑลพิธีกว่นข้าวทิพย์แล้ว ข้าวทิพย์จะถูกพักให้ระอุความร้อน เมื่อเย็นลงแล้วจึงจะนำข้าวทิพย์ไปบรรจุลงในบรรจุภัณฑ์ที่เตรียมไว้ในลำดับต่อไป สำหรับรสชาติ สี รวมถึงกลิ่นของข้าวทิพย์นั้น จะขึ้นอยู่กับวัตถุดิบที่ชาวบ้านนำมาถวายในแต่ละปี ทั้งนี้ สามารถพิจารณาภาพของข้าวทิพย์ของวัดดอนไฟ ตำบลดอนไฟ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง ในปีพุทธศักราช 2567 ได้จากภาพที่ 3

ภาพที่ 3 ข้าวทิพย์ของวัดดอนไฟ ตำบลดอนไฟ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง ในปีพุทธศักราช 2567

3) การบรรจุภัณฑ์ กล่าวคือ การบรรจุภัณฑ์เป็นการบรรจุข้าวทิพย์ที่คลายความร้อนลดลงในระดับหนึ่งแล้วลงในบรรจุภัณฑ์ที่จัดเตรียมไว้โดยกลุ่มสาวพรหมจรรย์ผู้กว่นข้าวทิพย์ กลุ่มชาวบ้านที่ได้รับมอบหมายให้มีหน้าที่ในการดูแลพิธีกว่นข้าวทิพย์ และกลุ่มชาวบ้านที่มีจิตศรัทธาและประสงค์จะช่วยเหลือกิจการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพิธีกว่นข้าวทิพย์ จะช่วยกันตักข้าวทิพย์บรรจุลงในบรรจุภัณฑ์ ซึ่งอาจเป็นถุงพลาสติกหรือไนล่อนหรือแก้วพลาสติกที่มีฝาปิด โดยในขั้นตอนนี้ กลุ่มสาวพรหมจรรย์ผู้กว่นข้าวทิพย์ กลุ่มชาวบ้านที่ได้รับมอบหมายให้มีหน้าที่ในการดูแลพิธีกว่นข้าวทิพย์ และกลุ่มชาวบ้านที่มีจิตศรัทธาและประสงค์จะช่วยเหลือกิจการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพิธีกว่นข้าวทิพย์จะสามารถพูดคุยกันได้ รวมถึงสามารถตักข้าวทิพย์บรรจุลงในบรรจุภัณฑ์ได้ ทั้งภายในและภายนอกมณฑลพิธีกว่นข้าวทิพย์ในขณะเดียวกันชาวบ้านที่มีจิตศรัทธาและประสงค์จะช่วยเหลือกิจการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพิธีกว่นข้าวทิพย์บางคนก็อาจจะช่วยเก็บกวาดหรือล้างอุปกรณ์ที่ใส่วัตถุดิบที่ได้รับการนำลงไปกวนผสมข้าวทิพย์แล้ว ทั้งนี้ เมื่อบรรจุข้าวทิพย์ลงในบรรจุภัณฑ์ที่จัดเตรียมไว้เรียบร้อยแล้ว ก็จะร่อนนำขึ้นไปถวายแก่พระรัตนตรัยในอุโบสถหลังจากการสวดเบิกเนตรพระพุทธรูปแล้ว ทั้งนี้ สามารถพิจารณาภาพการบรรจุข้าวทิพย์ลงในบรรจุภัณฑ์ได้จากภาพที่ 4

ภาพที่ 4 การบรรจุข้าวทิพย์ลงในบรรจุภัณฑ์

4) การถวายข้าวทิพย์ กล่าวคือ เมื่อบรรจุข้าวทิพย์ลงในบรรจุภัณฑ์ที่เตรียมไว้เรียบร้อยแล้ว จะรอนำขึ้นไปถวายแก่พระรัตนตรัยในอุโบสถ โดยจะถวายข้าวทิพย์หลังจากการสวดเบิกเนตรพระพุทธรูปเรียบร้อยแล้ว ซึ่งเปรียบเสมือนการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า โดยจะมีพิธีกรรมต่าง ๆ ประกอบเพิ่มเติม เช่น การกล่าวคำขอสุมาครวัทาน การกล่าวคำถวายข้าว 49 ก่อน เมื่อถวายข้าวทิพย์และประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ในอุโบสถเรียบร้อยแล้ว ก็จะเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้บูชาข้าวทิพย์รวมถึงสิ่งประกอบพิธี เช่น กล้วย ขนุน กลับบ้านตามจิตศรัทธา

K ซึ่งย่อมาจาก Key กล่าวคือ เมื่อเริ่มพิธีกวนข้าวทิพย์แล้ว สามารถจำแนกน้ำเสียง ท่าทาง หรืออารมณ์ได้ 2 กลุ่ม คือ น้ำเสียง ท่าทาง หรืออารมณ์ ของกลุ่มสาวพรหมจรรย์ในขณะที่กำลังกวนข้าวทิพย์ และ น้ำเสียง ท่าทาง หรืออารมณ์ของกลุ่มชาวบ้านที่ได้รับมอบหมายให้มีหน้าที่ในการดูแลพิธีกวนข้าวทิพย์และกลุ่มชาวบ้านที่มีจิตศรัทธาและประสงค์จะช่วยเหลือกิจการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพิธีกวนข้าวทิพย์ สำหรับน้ำเสียง ท่าทาง หรืออารมณ์ ของกลุ่มสาวพรหมจรรย์ในขณะที่กำลังกวนข้าวทิพย์ กลุ่มสาวพรหมจรรย์จะไม่ใช่ วัจนภาษาหรือภาษาพูด แต่จะใช้วัจนภาษาหรือภาษากายในการสื่อสารกันเท่านั้น โดยจะเป็นไปด้วยความสำรวมและความตั้งใจมั่นในการกวนข้าวทิพย์ เพื่อให้สามารถกวนข้าวทิพย์ให้สำเร็จ ส่วนพี่เลี้ยงที่คอยบอกและดูแลสาวพรหมจรรย์ในระหว่างที่กำลังกวนข้าวทิพย์อยู่ภายนอกมณฑลพิธีกวนข้าวทิพย์นั้นก็จะเป็นไปด้วยความสำรวมและสุขุม ส่วนน้ำเสียง ท่าทาง หรืออารมณ์ของกลุ่มชาวบ้านที่ได้รับมอบหมายให้มีหน้าที่ในการดูแลพิธีกวนข้าวทิพย์และกลุ่มชาวบ้านที่มีจิตศรัทธาและประสงค์จะช่วยเหลือกิจการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพิธีกวนข้าวทิพย์ในขณะที่กำลังกวนข้าวทิพย์นั้น สามารถพูดคุยกันได้ตามปกติ โดยจะเป็นไปด้วยความสำรวมเช่นเดียวกัน อาจพูดคุยกันด้วยความสนุกสนานและเป็นมิตร แต่จะต้องไม่รบกวนการกวนข้าวทิพย์ของสาวพรหมจรรย์ทั้ง 4 คน ซึ่งกำลังทำหน้าที่กวนข้าวทิพย์อยู่ ทั้งนี้ เพื่อให้บรรยากาศในการกวนข้าวทิพย์ไม่เงียบเหงาจนเกินไป นอกจากนี้ เมื่อต้องการสื่อสารกับสาวพรหมจรรย์ที่กำลังกวนข้าวทิพย์อยู่ ก็จะสื่อสารด้วยวัจนภาษาหรือภาษาพูดที่มีความสำรวมเช่นเดียวกัน

I ซึ่งย่อมาจาก Instrumentalities กล่าวคือ การเลือกการสื่อสารในขณะที่มีการกวนข้าวทิพย์ สามารถจำแนกได้ 2 กลุ่ม คือ การสื่อสารของกลุ่มสาวพรหมจรรย์ในขณะที่กำลังกวนข้าวทิพย์ และการสื่อสารของพี่เลี้ยง กลุ่มชาวบ้านที่ได้รับมอบหมายให้มีหน้าที่ในการดูแลพิธีกวนข้าวทิพย์ และกลุ่มชาวบ้านที่มีจิตศรัทธาและประสงค์จะช่วยเหลือกิจการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพิธีกวนข้าวทิพย์ สำหรับการสื่อสารของกลุ่มสาวพรหมจรรย์ในขณะที่กำลังกวนข้าวทิพย์ สาวพรหมจรรย์ทั้ง 4 คนจะต้องปิดวาจาในขณะที่กำลังกวนข้าวทิพย์ และสื่อสารกันด้วยอวัจนภาษาหรือภาษากายเท่านั้น เช่น การชี้นิ้ว การพยักหน้า การส่ายหน้า การยื่นไม้พายให้แก่กัน⁶ และปฏิบัติหน้าที่ของตนเองตามที่ได้พูดคุย นัดแนะ หรือมอบหมายหน้าที่กันแล้วในขั้นการเตรียมการ หรือปฏิบัติตามสิ่งที่พี่เลี้ยงและกลุ่มชาวบ้านที่ได้รับมอบหมายให้มีหน้าที่ในการดูแลพิธีกวนข้าวทิพย์ ซึ่งอยู่ภายนอกมณฑลพิธีกวนข้าวทิพย์ บอกหรือแจ้งให้ทำ ส่วนการสื่อสารของพี่เลี้ยง กลุ่มชาวบ้านที่ได้รับมอบหมายให้มีหน้าที่ในการดูแลพิธีกวนข้าวทิพย์ และกลุ่มชาวบ้านที่มีจิตศรัทธาและประสงค์จะช่วยเหลือกิจการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพิธีกวนข้าวทิพย์ สามารถสื่อสารกันด้วยอวัจนภาษาหรือภาษาพูดได้ แต่ต้องเป็นไปด้วยความสำรวมและไม่รบกวนการกวนข้าวทิพย์ของสาวพรหมจรรย์ทั้ง 4 คน ทั้งนี้ การสื่อสารระหว่างกลุ่มสาวพรหมจรรย์ในขณะที่กำลังกวนข้าวทิพย์กับพี่เลี้ยง กลุ่มชาวบ้านที่ได้รับมอบหมายให้มีหน้าที่ในการดูแลพิธีกวนข้าวทิพย์ และกลุ่มชาวบ้านที่มีจิตศรัทธาและประสงค์จะช่วยเหลือกิจการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพิธีกวนข้าวทิพย์เป็นสิ่งที่สามารถเกิดขึ้นได้ โดยพี่เลี้ยง กลุ่มชาวบ้านที่ได้รับมอบหมายให้มีหน้าที่ในการดูแลพิธีกวนข้าวทิพย์ และกลุ่มชาวบ้านที่มีจิตศรัทธาและประสงค์จะช่วยเหลือกิจการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพิธีกวนข้าวทิพย์จะสามารถใช้อวัจนภาษาหรือภาษาพูดกับกลุ่มสาวพรหมจรรย์ในขณะที่กำลังกวนข้าวทิพย์ได้ แต่ทว่ากลุ่มสาวพรหมจรรย์ที่กำลังกวนข้าวทิพย์อยู่จะต้องสื่อสารกลับโดยใช้อวัจนภาษาหรือภาษากายเท่านั้น

N ซึ่งย่อมาจาก Norms of Interaction & Interpretation กล่าวคือ บรรทัดฐานของปฏิสัมพันธ์และการตีความ เพื่อใช้ปฏิสัมพันธ์กันในพิธีกวนข้าวทิพย์นั้น ทั้งกลุ่มสาวพรหมจรรย์ กลุ่มชาวบ้านที่ได้รับมอบหมายให้มีหน้าที่ในการดูแลพิธีกวนข้าวทิพย์ และกลุ่มชาวบ้านที่มีจิตศรัทธาและประสงค์จะช่วยเหลือกิจการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพิธีกวนข้าวทิพย์ จะทราบและพิจารณาได้ว่าพิธีกวนข้าวทิพย์เป็นพิธีศักดิ์สิทธิ์พิธีหนึ่งและเป็นส่วนประกอบหนึ่งในวันแปดเป็งหรือวันวิสาขบูชาของวัดดอนไฟ ตำบลดอนไฟ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง อีกทั้งยังตระหนักดีว่าเป็นพิธีที่มีความสัมพันธ์กับพิธีพุทธาภิเษกในอุโบสถ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเริ่มกวนข้าว

⁶ การยื่นไม้พายให้แก่กันเป็นการสื่อสารด้วยอวัจนภาษาหรือภาษากายรูปแบบหนึ่งของสาวพรหมจรรย์ในขณะที่กำลังกวนข้าวทิพย์ ซึ่งสื่อความว่าผู้ที่กำลังกวนข้าวทิพย์อยู่นั้นอาจจะรู้สึกเมื่อยล้าที่แขน หรือจำเป็นต้องปฏิบัติหน้าที่อย่างอื่น จึงขอเปลี่ยนให้สาวพรหมจรรย์ที่ได้รับการยื่นไม้พายให้นั้นกวนข้าวทิพย์แทน ทั้งนี้ แม้ว่าไม้พายจะจัดเตรียมไว้ 4 เล่ม แต่สาวพรหมจรรย์ไม่จำเป็นต้องกวนข้าวทิพย์พร้อมกันทั้ง 4 คนก็ได้ เช่น สาวพรหมจรรย์อาจช่วยกันกวนข้าวทิพย์อยู่ 3 คน ส่วนสาวพรหมจรรย์อีก 1 คนอาจทำหน้าที่ชูดข้าวทิพย์หรือชูดวัตถุดิบต่าง ๆ ที่ติดอยู่ตามขอบกระทะ เพื่อให้ลงไปผสมกับข้าวทิพย์ที่อยู่ในกระทะก็ได้ ซึ่งขึ้นอยู่กับสถานการณ์และการพิจารณาของสาวพรหมจรรย์ทั้ง 4 คน พี่เลี้ยง รวมถึงกลุ่มชาวบ้านที่ได้รับมอบหมายให้มีหน้าที่ในการดูแลพิธีกวนข้าวทิพย์

ทิพย์และการถวายข้าวทิพย์ ทั้งนี้ เพื่อให้ข้าวทิพย์กวนออกมาสำเร็จออกมาตามรูปแบบที่ประสงค์ คือ มีลักษณะเป็นเนื้อเดียวกัน เนื้อหนืด และไม่เหลวเป็นน้ำ จึงสื่อสารและปฏิสัมพันธ์ร่วมกันภายใต้ความสามัคคีและความเคร่งครัดในข้อปฏิบัติต่าง ๆ ที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาและได้ประชุมตกลงกันไว้ รวมถึงสื่อสารและปฏิสัมพันธ์กันด้วยความเป็นมิตร ให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีความรักและสามัคคีในหมู่คณะ นอกจากนี้ ยังปฏิสัมพันธ์กันภายใต้ความเชื่อว่าผู้ร่วมพิธีกวนข้าวทิพย์ ทั้งกลุ่มสาวพรหมจรรย์ผู้กวนข้าวทิพย์ กลุ่มชาวบ้านที่ได้รับมอบหมายให้มีหน้าที่ในการดูแลพิธีกวนข้าวทิพย์ และกลุ่มชาวบ้านที่มีจิตศรัทธาและประสงค์จะช่วยเหลือกิจการงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพิธีกวนข้าวทิพย์ เมื่อได้ร่วมเป็นส่วนหนึ่งของพิธีแล้วจะเกิดความมงคลแก่ตนเอง อีกทั้งยังเชื่อว่าเมื่อได้บริโภคข้าวทิพย์ที่ประกอบพิธีอย่างถูกต้องแล้วจะประสบโชค ลาภ ปราศจากโรคภัย และประสบสิ่งที่เป็นมงคล

G ซึ่งย่อมาจาก Genre กล่าวคือ ประเภทของการสื่อสารเป็นพิธีกรรมทางศาสนา คือ พิธีกวนข้าวทิพย์เป็นส่วนประกอบหนึ่งในวันแปดเป็งหรือวันวิสาขบูชาของวัดดอนไฟ และมีความสัมพันธ์กับพิธีพุทธาภิเษกในอุโบสถ สามารถจำแนกรูปแบบการสื่อสารได้ 2 ลักษณะ คือ การใช้วจนภาษาหรือภาษากาย และการใช้วจนภาษาหรือภาษาพูด

เมื่อพิจารณาพิธีกวนข้าวทิพย์ของวัดดอนไฟ ตำบลดอนไฟ อำเภอมะนัง จังหวัดลำปาง แล้ว พิธีกวนข้าวทิพย์เป็นพิธีกรรมทางศาสนา และเป็นส่วนประกอบหนึ่งของวันแปดเป็งหรือวันวิสาขบูชา ซึ่งจัดขึ้นเป็นประจำทุกปี พิธีกวนข้าวทิพย์จะใช้พื้นที่ภายนอกอุโบสถ แต่อยู่ในอาณาบริเวณของวัดดอนไฟ สร้างเป็นมณฑลพิธีกวนข้าวทิพย์ โดยมีราชวัตรกันเป็นรั้วมณฑลพิธี มีมุม 4 มุม มีช่องทางสำหรับเข้าและออก 4 ทาง มีผู้ร่วมเหตุการณ์ 4 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มพระสงฆ์ กลุ่มสาวพรหมจรรย์ กลุ่มชาวบ้านที่ได้รับมอบหมายให้มีหน้าที่ในการดูแลพิธีกวนข้าวทิพย์ และกลุ่มชาวบ้านที่มีจิตศรัทธาและประสงค์จะช่วยเหลือกิจการงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพิธีกวนข้าวทิพย์ มีการลำดับวัจนกรรมโดยเริ่มจากการเตรียมการ ไปสู่การกวนข้าวทิพย์ ไปสู่การบรรจุภัณฑ์ และไปสู่การถวายข้าวทิพย์ มีการใช้ทั้ง วจนภาษาหรือภาษากายและวจนภาษาหรือภาษาพูด อีกทั้งยังมีการสื่อสารและปฏิสัมพันธ์กันภายใต้บรรยากาศของความสามัคคีและความศรัทธา รวมถึงภายใต้ความเคร่งครัดในข้อปฏิบัติต่าง ๆ ที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาและได้ประชุมตกลงกันไว้ เพื่อให้ได้ข้าวทิพย์ที่ได้จากการกวนของสาวพรหมจรรย์ สำหรับนำขึ้นไปถวายแก่พระรัตนตรัยในอุโบสถหลังจากการสวดเบิกเนตรพระพุทธรูปแล้ว และเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้บูชาข้าวทิพย์รวมถึงสิ่งประกอบพิธีต่าง ๆ กลับบ้านตามจิตศรัทธา

อนึ่ง สามารถพิจารณาคุณค่าของเหตุการณ์สื่อสารพิธีกวนข้าวทิพย์ของวัดดอนไฟ ตำบลดอนไฟ อำเภอมะนัง จังหวัดลำปาง ได้ 3 ด้าน ได้แก่ คุณค่าด้านสังคม คุณค่าด้านประเพณี และคุณค่าด้านเศรษฐกิจ ทั้งนี้ มีรายละเอียด ดังนี้

1) คุณค่าด้านสังคม กล่าวคือ พิธีกวนข้าวทิพย์ของวัดบ้านดอนไฟ ตำบลดอนไฟ อำเภอมะนัง จังหวัดลำปาง เป็นเหตุการณ์สื่อสารหนึ่ง ซึ่งจัดขึ้นเป็นประจำทุกปี โดยทางวัดดอนไฟ คณะกรรมการวัดดอนไฟ และชาวบ้านบ้านดอนไฟได้มีการประชุมและแบ่งหน้าที่กันทำกิจการงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพิธีกวนข้าวทิพย์

เช่น การจัดเตรียมมณฑลพิธีกวนข้าวทิพย์ การจัดเตรียมวัตถุดิบต่าง ๆ ที่ได้รับการถวายจากชาวบ้านให้สุกก่อนนำไปกวนผสมกันในพิธีกวนข้าวทิพย์ การจัดหาสาวพรหมจรรย์สำหรับกวนข้าวทิพย์ การนำข้าวทิพย์ขึ้นไปถวายพระรัตนตรัยในอุโบสถ ทำให้วัดดอนไฟ คณะกรรมการวัดดอนไฟ และชาวบ้านได้มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีร่วมกัน ช่วยส่งเสริมให้วัดดอนไฟ คณะกรรมการวัดดอนไฟ และชาวบ้านบ้านดอนไฟมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน อีกทั้งยังทำให้ชาวบ้านบ้านดอนไฟได้มีโอกาสทำงานร่วมกัน ได้ร่วมมือ ร่วมแรง และร่วมใจกันทำกิจการต่าง ๆ ก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและเกิดความสามัคคีในชุมชน

2) คุณค่าด้านประเพณี กล่าวคือ พิธีกวนข้าวทิพย์ของวัดบ้านดอนไฟ ตำบลดอนไฟ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง เป็นเหตุการณ์สื่อสารในสถานการณ์สื่อสารวันแปดเป็งหรือวันวิสาขบูชาของวัดดอนไฟ ตำบลดอนไฟ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง ซึ่งจัดขึ้นเป็นประจำทุกปีเช่นกัน เนื่องจากพิธีกวนข้าวทิพย์เป็นเหตุการณ์สื่อสารที่มีความสัมพันธ์กับเหตุการณ์สื่อสารพิธีพุทธาภิเษกในอุโบสถ การจัดพิธีกวนข้าวทิพย์เป็นประจำทุกปีจึงเป็นเสมือนประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อกันอย่างเคร่งครัดตามวิถีปฏิบัติของชุมชนและตามข้อตกลงที่มีร่วมกันในแต่ละปี อีกทั้งสาวพรหมจรรย์ที่กวนข้าวทิพย์บางคนยัง是孩子และเยาวชน ซึ่งมีทั้งผู้ที่เคยกวนข้าวทิพย์มาในปีก่อน ๆ และผู้ที่ยังไม่เคยกวนข้าวทิพย์ การเข้าร่วมพิธีกวนข้าวทิพย์ ซึ่งเป็นเสมือนประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา จึงเป็นการอนุรักษ์พิธีกวนข้าวทิพย์ให้คงอยู่ และในขณะเดียวกันก็เป็นการสืบทอดพิธีกวนข้าวทิพย์จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง เพื่อป้องกันไม่ให้พิธีกวนข้าวทิพย์สูญหายไปอีกด้วย

3) คุณค่าด้านเศรษฐกิจ กล่าวคือ พิธีกวนข้าวทิพย์ของวัดบ้านดอนไฟ ตำบลดอนไฟ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง เป็นพิธีที่ได้รับวัตถุดิบมาจากการถวายตามจิตศรัทธาของชาวบ้าน ทั้งชาวบ้านภายในหมู่บ้านดอนไฟและชาวบ้านนอกหมู่บ้านดอนไฟ รวมถึงพุทธศาสนิกชนจากพื้นที่ต่าง ๆ โดยวัตถุดิบต่าง ๆ และบรรจุภัณฑ์ อาจมาจากการนำสิ่งที่ชาวบ้านเพาะปลูกได้มาถวายเป็นวัตถุดิบ เช่น ข้าวสาร อาจมาจากการจ้างชาวบ้านให้ช่วยหาของป่าเพื่อนำมาถวายเป็นวัตถุดิบ เช่น น้ำผึ้ง หรืออาจมาจากการที่ชาวบ้านซื้อสิ่งของจากร้านค้าในชุมชนมาถวายเป็นวัตถุดิบและถวายเป็นบรรจุภัณฑ์ เช่น น้ำอ้อย ถูพลาสติกกรองใส พิธีกวนข้าวทิพย์จึงมีส่วนทำให้เกิดการจับจ่ายใช้สอยระหว่างชาวบ้านกับร้านค้าต่าง ๆ ภายในชุมชน มีส่วนส่งเสริมให้เกิดการหมุนเวียนทางเศรษฐกิจภายในชุมชน นอกจากนี้ พิธีกวนข้าวทิพย์ของวัดบ้านดอนไฟยังมีส่วนช่วยกระตุ้นให้ชาวบ้านที่อยู่ภายนอกหมู่บ้านดอนไฟได้เดินทางเข้ามาท่องเที่ยว โดยเป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (cultural tourism) ที่วัดดอนไฟ ตำบลดอนไฟ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง อีกทางหนึ่งด้วย

7. สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผลการวิจัย

เมื่อพิจารณาพิธีกวนข้าวทิพย์ของวัดดอนไฟ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง แล้ว พิธีกวนข้าวทิพย์เป็นเหตุการณ์สื่อสารหนึ่งในสถานการณ์สื่อสารวันแปดเป็งหรือวันวิสาขบูชาของวัดดอนไฟ ตำบลดอนไฟ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง ซึ่งจัดเป็นประจำทุกปี อีกทั้งยังเป็นเหตุการณ์สื่อสารที่มีความสัมพันธ์กับเหตุการณ์สื่อสารพิธีพุทธาภิเษกที่จัดขึ้นในอุโบสถของวัดดอนไฟ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง พิธีกวนข้าวทิพย์ของวัดดอนไฟ

อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง มีองค์ประกอบตามกรอบแนวคิด *SPEAKING* ได้แก่ องค์ประกอบ S หรือกาลเทศะ หรือฉาก คือ พิธีกวนข้าวทิพย์ของวัดดอนไฟ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปางจัดขึ้นโดยใช้พื้นที่ภายนอกอุโบสถ แต่อยู่ในอาณาบริเวณของวัดดอนไฟ ซึ่งใช้ราชวัตรกันเป็นวัฒนธรรมพิธี มีมุม 4 มุม มีช่องทางสำหรับเข้าและออก 4 ทาง องค์ประกอบ P หรือผู้ร่วมเหตุการณ์สื่อสาร คือ กลุ่มพระสงฆ์ กลุ่มสาวพรหมจรรย์ กลุ่มชาวบ้านที่ได้รับมอบหมายให้มีหน้าที่ในการดูแลพิธีกวนข้าวทิพย์ และกลุ่มชาวบ้านที่มีจิตศรัทธาและประสงค์จะช่วยเหลือกิจการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพิธีกวนข้าวทิพย์ องค์ประกอบ E หรือจุดหมาย คือ ข้าวทิพย์ที่ได้จากการกวนของสาวพรหมจรรย์ องค์ประกอบ A หรือการลำดับวัจนกรรม คือ มีการลำดับวัจนกรรมสื่อสารจากการเตรียมการ ไปสู่การกวนข้าวทิพย์ ไปสู่การบรรจุภัณฑ์ และไปสู่การถวายข้าวทิพย์ ตามลำดับ องค์ประกอบ K หรือกฎเกณฑ์ คือ น้ำเสียง ท่าทาง หรืออารมณ์ ที่เป็นไปด้วยความสำรวม ความสุขุม และความตั้งใจมั่นในการกวนข้าวทิพย์และการร่วมพิธีกวนข้าวทิพย์ องค์ประกอบ I หรือเครื่องมือ คือ การใช้วัจนภาษาหรือภาษากายของกลุ่มสาวพรหมจรรย์ทั้ง 4 คนในขณะที่กวนข้าวทิพย์ และการใช้วัจนภาษาหรือภาษาพูดของพี่เลี้ยงกลุ่มชาวบ้านที่ได้รับมอบหมายให้มีหน้าที่ในการดูแลพิธีกวนข้าวทิพย์ และกลุ่มชาวบ้านที่มีจิตศรัทธาและประสงค์จะช่วยเหลือกิจการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพิธีกวนข้าวทิพย์ ซึ่งอยู่นอกมณฑลพิธีกวนข้าวทิพย์ องค์ประกอบ N หรือบรรทัดฐานของปฏิสัมพันธ์และการตีความ คือ การปฏิสัมพันธ์และการตีความโดยทราบและพิจารณาได้ว่าพิธีกวนข้าวทิพย์เป็นพิธีศักดิ์สิทธิ์ ต้องสื่อสารและปฏิสัมพันธ์ความสำรวมและความเคร่งครัดในข้อปฏิบัติต่าง ๆ ที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาและได้ตกลงกันไว้ รวมถึงสื่อสารและปฏิสัมพันธ์กันด้วยความเป็นมิตรให้ความช่วยเหลือกัน และสามัคคีกัน อีกทั้งยังปฏิสัมพันธ์กันภายใต้ความเชื่อที่ว่าผู้ร่วมพิธีกวนข้าวทิพย์จะเกิดความมงคลแก่ตนเอง รวมถึงเชื่อว่าจะได้บริโภคข้าวทิพย์ที่ประกอบพิธีอย่างถูกต้องและครบถ้วนแล้วจะประสบโชค ลาภ ปราศจากโรคภัย และประสบสิ่งที่เป็นมงคล ส่วนองค์ประกอบ G หรือประเภทการสื่อสาร คือ พิธีกวนข้าวทิพย์เป็นพิธีกรรมทางศาสนา เป็นส่วนประกอบหนึ่งในสถานการณ์สื่อสารวันแปดเป็งหรือวันวิสาขบูชาของวัดดอนไฟ ตำบลดอนไฟ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง และมีความสัมพันธ์กับเหตุการณ์สื่อสารพิธีพุทธาภิเษกที่จัดขึ้นภายในอุโบสถของวัดดอนไฟ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง นอกจากนี้ ยังสามารถพิจารณาคุณค่าของเหตุการณ์สื่อสารพิธีกวนข้าวทิพย์ ได้ 3 ด้าน ได้แก่ คุณค่าด้านสังคม คุณค่าด้านประเพณี และคุณค่าด้านเศรษฐกิจ

อนึ่ง เมื่อพิจารณาพิธีกวนข้าวทิพย์ของวัดดอนไฟ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง แล้ว พบว่าสอดคล้องกับสมมติฐาน กล่าวคือ พิธีกวนข้าวทิพย์ของวัดดอนไฟ ตำบลดอนไฟ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง มีองค์ประกอบที่หลากหลาย เป็นเหตุการณ์สื่อสารหนึ่งในสถานการณ์สื่อสารวันแปดเป็งหรือวันวิสาขบูชา ซึ่งจัดขึ้นเป็นประจำทุกปี โดยเป็นเหตุการณ์สื่อสารที่มีความสัมพันธ์กับเหตุการณ์สื่อสารพิธีพุทธาภิเษก อีกทั้งพิธีกวนข้าวทิพย์ของวัดดอนไฟ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง ยังสอดคล้องกับงานวิจัยที่ผ่านมาหลายฉบับ เช่น บทความเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ประเพณีการถวายข้าวมธุปายาส: กรณีศึกษาอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์” โดยพระครูปฐมปริยัติการ (สนม รวิณโณ) (2558) วิทยานิพนธ์ เรื่อง “ประเพณีกวนข้าวมธุปายาส ภาพสะท้อนทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวจังหวัดนครศรีธรรมราช: กรณีศึกษาวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร” โดยวัลยา สุวรรณบัณฑิตย์ (2558) บทความ เรื่อง “คุณค่าคติธรรมของพิธีการกวนข้าวทิพย์ในสังคมไทย” โดย

พระสุนทรกิจโกศล (เสวย จันทรัตน์) และพระมหาณัฐพงษ์ ฐิตปัญโญ (2566) ที่แสดงให้เห็นว่าพิธีกวนข้าวทิพย์เป็นพิธีกรรมทางศาสนาที่จัดขึ้นและปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นประเพณี ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือกันระหว่างวัด คณะกรรมการวัด และกลุ่มชาวบ้าน เช่น การจัดสร้างมณฑลพิธีกวนข้าวทิพย์ การเตรียมวัตถุดิบ การกวนข้าวทิพย์ เพื่อระลึกถึงสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและเหตุการณ์ที่นางสุชาดาได้กวนข้าวทิพย์ถวายสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก่อนที่จะตรัสรู้ โดยถือว่ามีอานิสงส์มาก อีกทั้งพิธีกวนข้าวทิพย์ที่ผ่านการประกอบพิธีอย่างถูกต้องและครบถ้วนแล้วจะเป็นสิริมงคลแก่กลุ่มสาวพรหมจรรย์ผู้กวนข้าวทิพย์ กลุ่มชาวบ้านที่ได้รับมอบหมายให้มีหน้าที่ในการดูแลพิธีกวนข้าวทิพย์ และกลุ่มชาวบ้านที่มีจิตศรัทธาและประสงค์จะช่วยเหลือกิจการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพิธีกวนข้าวทิพย์ ตลอดจนผู้ที่ได้บริโภคข้าวทิพย์ ซึ่งเชื่อว่าเมื่อได้บริโภคข้าวทิพย์แล้วจะประสบโชค ลาภ ปราศจากโรคภัย และประสบสิ่งที่เป็นมงคล นอกจากนี้ ยังปรากฏคุณค่าของพิธีกวนข้าวทิพย์ในด้านต่าง ๆ ที่สอดคล้องกัน เช่น คุณค่าด้านสังคม คุณค่าด้านประเพณี และคุณค่าด้านเศรษฐกิจ อีกด้วย

8. ข้อเสนอแนะ

บทความฉบับนี้มุ่งวิเคราะห์พิธีกวนข้าวทิพย์ของวัดดอนไฟ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง เป็นสำคัญ ผู้ที่สนใจสามารถวิเคราะห์ในประเด็นอื่น ๆ เพิ่มเติม เช่น การวิเคราะห์คติธรรมที่ปรากฏในพิธีกวนข้าวทิพย์ของวัดดอนไฟ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง การวิเคราะห์บทบาทของกลุ่มเยาวชนที่มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์พิธีกวนข้าวทิพย์ของวัดดอนไฟ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง รวมไปถึงการวิเคราะห์พิธีกวนข้าวทิพย์หรือข้าวมธุปายาสของวัดที่อยู่ในบริเวณพื้นที่อื่น ๆ ในบริเวณพื้นที่ของดินแดนล้านนา ซึ่งนอกจากจะช่วยทำให้เข้าใจพิธีกวนข้าวทิพย์และบทบาทของผู้ที่เกี่ยวข้องกับพิธีกวนข้าวทิพย์มากยิ่งขึ้นแล้ว ยังอาจช่วยทำให้เข้าใจมโนทัศน์หรือโลกทัศน์ของผู้คนที่อาศัยอยู่ในบริเวณพื้นที่ดินแดนล้านนามากยิ่งขึ้นอีกด้วย

เอกสารอ้างอิง

- พระครููปทุมปรียัติการ (สนม รวิธโน). (2558). การศึกษาวิเคราะห์ประเพณีการถวายข้าวมธุปายาส: กรณีศึกษาอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์. *วารสารวัฒนธรรมและพระพุทธศาสนาปริทรรศน์*, 2(1). 127-134. สืบค้นจาก https://so06.tci-thaijo.org/index.php/Vanam_434/article/view/247633
- พระครูพิมลกิตติคุณ, พรหมเรศ แก้วโมลา, พระอนุสรณ์ กิตติธโน และ สยาม ราชวัฒน์. (2564). ศึกษาคติธรรมในประเพณีกวนข้าวทิพย์ของประชาชนในตำบล พญาแมน อำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์. *วารสารธรรมวิทย์ (การประชุมสัมมนาวิชาการระดับนานาชาติ)*, 3(1). 235-246. สืบค้นจาก <https://www.firstojs.com/index.php/JDW/article/view/1041>
- พระสุนทรกิจโกศล (เสวย จันทรัตน์) และ พระมหาณัฐพงษ์ ฐิตปัญโญ. (2566). คุณค่าคติธรรมของพิธีการกวนข้าวทิพย์ในสังคมไทย. *วารสารรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา*, 6(1). 1-8. สืบค้นจาก <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/polssru/article/view/265042>
- พระสุนทรกิจโกศล (เสวย จันทรัตน์), พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, และ แม่ชีกฤษณา รักษาโณม. (2560). ศึกษาวิเคราะห์วิธีกวนข้าวทิพย์ของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทย. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, 6(2). 543-556. สืบค้นจาก <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/jssr/article/view/242196>
- วัลยา สุวรรณบัณฑิตย์. (2558). ประเพณีกวนข้าวมธุปายาส ภาพสะท้อนทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวจังหวัดนครศรีธรรมราช: กรณีศึกษาวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์).
- สมเด็จพระพุฒาจารย์ พุทธสรมหาเถระ. (2500). ตำราดูลักษณะแมว กวนข้าวทิพย์-พิธีพิธีกรรมศาสตร์ของวัดอนงคาราม (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพสมเด็จพระพุฒาจารย์ พุทธสรมหาเถระ ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส วันที่ 21 เมษายน 2500). โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม.
- องค์การบริหารส่วนตำบลดอนไผ่ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง. (2562). *วัดบ้านดอนไผ่ (จังหวัดลำปาง)*. สืบค้นจาก <https://www.donfai.go.th/trv-otp-detail?id=149>
- อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2544). *ภาษาศาสตร์สังคม* (พิมพ์ครั้งที่ 3). โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.